

امر به معروف و نهی از منکر و لزوم آن در محیط دانشگاه

ملیحه عرب هاشمی، محبوبه سیدی^۱، طلعت صباغ حسن زاده^۲

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر از جمله فرامینی است که شرع مقدس اسلام بمنظور کنترل و نظارت همگانی بر رفتارهای اجتماعی و فردی بر آن پای فشرده و آن را بسیار مهم و حساس توصیف کرده است. امر بمرعوف و نهی از منکر همچون سایر پدیده های اجتماعی که موضوع آن موجودی زنده، هدفدار، هوشمند و با اراده بنام انسان است باید با عنایت بیشتری مورد توجه قرار گیرد. همچنین با توجه به اهمیت خاص دوفریضه امر به معروف و نهی از منکر به عنوان دو رکن اساسی در اسلام و توجه به هدف آن در اصلاح جوامع بشری و وسعت دامنه آن در رابطه با فرد و جامعه می توان به لزوم کاربرد آن در محیط های اجتماعی از جمله دانشگاه پی برد. و از آنجا که دانشگاه رکن اساسی جامعه می باشد و انحراف دانشگاه، انحراف جامعه را در بر دارد، لزوم کاربرد این دوفریضه الهی در محیط دانشگاه بیش از پیش احساس میشود. در این مقاله با توجه به ضرورت استفاده از امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه در ابتدا تعریفی از امر به معروف و نهی از منکر ارائه گردیده و در ادامه به بررسی شیوه های امر به معروف و نهی از منکر به طور مفصل پرداخته ایم و چهل شیوه از شیوه های تذکر زبانی معرفی شده است و همچنین با توجه به اهمیتی که برای الفاظ امر و نهی دینی می توان قائل بود در ادامه به ویژگی های آن پرداخته شده و در خاتمه لزوم استفاده از این دوفریضه الهی در دانشگاه بیان شده است.

مقدمه:

ضرورت توجه به دو عنصر نجات بخش و مهم امر به معروف و نهی از منکر به عنوان دو رکن اساسی در اسلام همواره از اهمیت خاصی برخوردار بوده است در واقع یکی از اهداف پیامبران نیز حول این محور چرخیده است. هدف از امر به معروف و نهی از منکر رامی توان اصلاح جوامع بشری نامید. و در این بین احیاء این دو فریضه از اهمیت خاصی برخوردار است فریضه خطیر و الهی امر به معروف و نهی از منکر یک وظیفه فرعی معمولی نیست. بلکه دارای دامنه وسیع و گسترده ای می باشد و این در رابطه با فرد و جامعه مدنظر می باشد. اگر رجوعی به شبکه روابط اجتماعی که صفتی از واقعیت اجتماعی است شود، شاهد خواهیم بود که یکی از اهرمهای کنترل، نظارت، اصلاح و امنیت در جامعه اسلامی دوفریضه مهم و الهی امر به معروف و نهی از منکر است.

در این مقاله سعی بر این است تا شیوه های دوفریضه الهی امر به معروف و نهی از منکر و لزوم آن در محیط دانشگاه مورد بررسی قرار گیرد. لازم به ذکر است کار در این حوزه، همت زیادی را می طلبد. ضرورت توجه به دو فریضه مهم و الهی امر به معروف و نهی از منکر و تشخیص مصادیق آنها به عنوان دو رکن مهم و اساسی در اسلام همواره مدنظر بوده است و در واقع یکی از ضروریات اساسی برای جامعه و افرادی که در آن زندگی می کنند به شمار می رود. اگر بنا باشد در مورد ضرورت این دوفریضه سخن گفته شود همین بس که این دوفریضه تبلیغی الهی بوده و از منظری دیگر این فرایض برای ریشه کن کردن و از بین بردن مفساد و رواج و گسترش معروفات می باشد. لذا باید

^۱ - عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قوچان

^۲ - دستیار علمی دانشگاه پیام نور خراسان رضوی واحد قدمگاه

نسبت به ترویج و گسترش این دوفریضه و نقش آن در اصلاح جامعه و دانشگاه همت گمارده شود که این امر وظیفه تمامی مسلمین است.

معنای امر به معروف و نهی از منکر:

چنین به نظر می رسد در ابتدا ارائه تعریفی از امر به معروف و نهی از منکر ضروری به نظر می رسد. امر به معنی دستور، فرمان و برانگیختن به چیزی است. اگر به این معنا باشد جمع آن اوامر است و نهی به معنی بازداشتن، منع کردن از چیزی می باشد.

درباره معروف و منکر نیز معانی مختلفی ذکر گردیده است از جمله اینکه معروف به معنی شناخته شده و ریشه آن معرفت و عرفان است و منکر نیز عمل یا کاری است که عقل و شرع به زشتی و ناپسند بودن آن حکم کنند در واقع چنین استنباط می گردد که معروف آن است که عقل انسان و شریعت به خوی آن اقرار داشته باشد و منکر چیزی است که عقل و شرع به زشتی که اذعان داشته باشند و این می تواند هم بوسیله عقل و هم بوسیله شرع صورت پذیرد. میرشریف جرجانی در مورد معنی امر به معروف و نهی از منکر می نویسد:

امر به معروف، ارشاد و راهنمایی به راههای نجات بخش است و نهی از منکر بازداشتن از اموری است که با شریعت سازگاری ندارد و ... گفته اند: امر به معروف، امر و فرمان است به آنچه مطابق کتاب و سنت است و نهی از منکر بازداشتن از چیزهایی است که نفس و شهوت به آن تمایل دارند. (مسعودی، 1374)

جایگاه امر و نهی دینی:

امرو نهی دینی گل سرسبد احکام خدا هستند که دینداری مردم به وجود آنها شکل می گیرد. خداوند این دواصل تابنده را در حدود ده آیه از آیات قرآن مورد توجه جدی قرار داده و انجام آنها را از ویژگیهای اهل ایمان به شمار آورده است. همان گونه که می فرماید:

و المومنون و المومنات بعضهم اولیاء بعض یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر (سوره توبه آیه 71)
مردان و زنان با ایمان یاور یکدیگرند امر به معروف و نهی از منکر می کنند.

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف زبانی:

امر و نهی دینی دارای سه مرتبه اظهار تنفر قلبی، امر نهی زبانی و اعمال قدرت است.

امر به معروف زبانی مهمترین بخش امر به معروف و نهی از منکر است که به عنوان یک وظیفه همگانی برای اصلاح و آگاهی بندگان خدا تشریح گردیده است و از نقش اصلاحی خوبی برای همه انسانها در همه زمانها و محیط های اجتماعی (مخصوصا دانشگاه) و خانوادگی برخوردار است. (ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر استان خراسان

رضوی www.kh-setadehya.ir)

شیوه های امر و نهی زبانی:

تذکره زبانی می تواند با شیوه های فراوان متنوعی انجام گیرد که در ادامه چهل شیوه معرفی می شود که می توانیم از هر کدام از آنها متناسب با زمان و مکان و شخصیت خود و مخاطبانمان استفاده کنیم.

1- امر به معروف ساده:

رایج ترین امر ونهی دینی، امر ونهی ساده است این شیوه به خاطر ادبیات روان و محتوای روشنی که دارد بیشتر مورد استفاده قرار می گیرد و تاثیر گذاری خاص خود را هم به همراه دارد.

2- امر به معروف صریح:

تذکره صریح وبدون پرده نیز از انواع امر ونهی زبانی است که بخش قابل توجهی از این فریضه الهی را به خود اختصاص داده است در این نوع از تذکره که بنابر مصالحی تذکره دهنده آن را برمی گزیند با صراحت تمام به گنهکار امر ونهی دینی می کند.

3- امر به معروف تاکیدی:

برخی گنهکاران جدیدی در کار خود ندارد و یا سخن تذکره دهنده را جدی نمی گیرند و یا به خاطر اراده ی ضعیف و یا هر علت دیگر آن را فراموش می کنند در چنین مواردی باید امر به معروف تاکیدی داشته باشیم تا گنهکار را در ارتباط با تذکره خود جدی گردانیم.

4- امر به معروف اعتراضی:

در تذکره اعتراضی به جای امر ونهی به گنهکاران به او اعتراض می شود و اگر این اعتراض بصورت صحیح و به موقع انجام گیرد تاثیر خوبی در مخاطب خواهد داشت.

5- امر به معروف تاییدی:

در امر ونهی تاییدی خوبی های گنهکار مورد تایید قرار می گیرد و آنگاه امر ونهی می شود. ظرافت شیوه ی تاییدی در آن است که با تایید که انجام می گیرد مخاطب به تذکره دهنده خوش بین می گردد و به انصاف او که خوبی هایش را نادیده نمی گیرد اطمینان پیدا می کند و با این دو ویژگی جایی برای سوء تفاهم و ذهنیت های منفی برای او باقی نمی ماند و اینها زمینه های بسیار خوبی است که او را تسلیم تذکره می کند این شیوه برای همه مفید است اما برای کسانی که ذهنیت های منفی داشته و یا از تایید دیگران رضایت خاطر زیادی پیدا می کنند مفید تر است البته نباید در تایید افراد زیاده روی شود و سخنان غیر واقعی به میان آید.

6- امر به معروف تعلیلی:

روحیه برخی گنهکاران به گونه ای است که اگر فلسفه و علت معروف و منکری که به آنها گوشزد می شود را بشنوند پذیرش بیشتری خواهند داشت از این رو به دنبال امر ونهی دینی به علت آن هم اشاره می کنیم و به چنین امر به معروفی امر به معروف تعطیلی گوئیم.

7- امر به معروف اختطاری:

اعلام خطر از مسائلی است که توجه انسان ها را به خود جلب می کند و امر ونهی اختطاری تذکره ای است که گنهکار را متوجه خطر اعمال حرام و ترک واجب می کند برخی از موقعیت ها اقتضاء دارد که تذکره دهنده مانند پلیس

راهنمایی که تابلوهای خطر رانندگی را در نقاط خطر ناک نصب می کند تابلوی خطر فرهنگی راجلوی دید گنهکار ترسیم کند و با اعلام خطر خود گنهکار را تحت تاثیر قرار دهد.

8- امر به معروف انتفاعی:

انسان همواره به منابع خود می اندیشید و دوست دارد برای انجام کار و یا ترک هرکاری نفعی به او برسد و یا ضرری از او دور گردد از این رو اگر بدانند امری که به او می شود دارای منابع مصالحی بوده از کارش زبانی را از او دور می سازد استقبال بیشتری از تذکر خواهد داشت بنابراین ذکر آثار مثبت و منفی از کارهای خوب و بد که مورد تذکر قرار می گیرد مفید است و چنین امر به معروفی را امر به معروف انتفاعی می نامیم.

9- امر به معروف تحریکی:

امر ونهی تحریکی آن است که تذکر دهنده با استفاده از تحریک عواطف و ارزشهای مورد قبول و تعصبات سالم گنهکار، او را امر به معروف ونهی از منکر کند.

10 - امر به معروف استحيایی:

امر به معروفی که سبب شرم و حیا گنهکار گردد و امر به معروف استحيایی نامیم این شیوه ی تذکر در برخی افراد بهتر به ثمر می رسد و اگر شرایط آن وجود داشته باشد می توان در ارتباط با برخی گنهکاران از آن بهره گرفت البته از آنجایی که این شیوه ی تذکر موجب خجالت و شرمندگی فرد می گردد باید با کارشناسی لازم انجام گیرد تا شرمندگی او سازنده بوده و اثر معکوسی را به همراه نداشته باشد

11- امر به معروف قرآنی:

قرآن کتاب آسمانی ما مسلمانان است و برتر از آن کتابی وجود ندارد و هیچ کتابی به پایه ی آن نمی رسد از این رو تاثیر قابل توجهی در دل های مسلمانان دارد و تذکر دهندگان باید از این تاثیر گذاری بهره گیری کنند و ما بهره گیری از آیات قرآن در امر به معروف ونهی از منکر را امر ونهی قرآنی می نامیم

12- امر به معروف حدیثی:

امر به معروف در قالب یک حدیث متناسب با عمل مورد نظر گنهکار را امر به معروف حدیثی می نامیم. مردم علاقه و تاثیر پذیری خاصی نسبت به احادیث معصومین (ع) دارند ضمن این که برخی تذکر دهندگان امر ونهی خود را در قالب یک حدیث بهتر و گویاتر بیان می کنند در این صورت می توان حدیثی را در باره معروف یا منکر مورد نظر انتخاب کرده و برای او بخوانیم.

13- امر به معروف فتوایی:

روحیه گنهکاران با یکدیگر تفاوت دارد و باید این تفاوت ها مورد توجه قرار گیرد اما ذوق و توانایی تذکر دهندگان هم متفاوت است و هر تذکر دهنده ای باید با توجه به توان و روحیه خود تذکر دهد.

عده ای هستند که ذکر یک فتوا از مراجع تقلید در آنها تاثیر خوبی می گذارد و یا آیا امر به معروف با بیان یک فتوا بهتر و آسان تر از شیوه های دیگر می تواند به وظیفه امر ونهی دینی خود عمل کند در چنین مواردی می توانیم فتوایی را در ارتباط با عمل گنهکاران بیان کنیم.

14- امر به معروف منظوم:

عده ای از تذکر دهندگان بر بیان امر و نهی منظوم تسلط بیشتری دارند و یا مخاطب آنها نسبت به شعر تاثیر پذیری بیشتری دارد در چنین مواردی می توان از شعری که امر به معروف و نهی از منکر را به شکل موثری عملی می سازد بهره گرفت.

15- امر به معروف ادبی:

گاهی یک جمله ادبی کوتاه بهتر از هر گفتار دیگری می تواند مقصود از امر به معروف و نهی دینی را به صورت موثری برساند بویژه اگر مخاطب علاقمند به جمله های لطیف و ظریف بوده و یا تذکر دهنده به انجام این شیوه امر به معروف موفق تر باشد و بتواند جمله مورد نظر خود را با رعایت کارشناسی لازم خطاب به گنهکار بیان کند.

16- امر به معروف داستانی:

امربه معروف داستانی آن است که تذکر دهنده امر و نهی خود را به صورت یک داستان متناسب با کار گنهکار بیان کند به گونه ای که بفهمد مراد از نقل این داستان تذکر به اوست.

داستان همواره مورد توجه انسان ها بوده و از لطافت تاثیر گذاری خاصی برخوردار است. همه ی انسان ها به همه سلایقی که دارند به داستان علاقمندند و اگر تذکر دهنده بتواند با موفقیت داستان سازنده ای را نقل کند چه بسا بتواند تحولی را در دل او بوجود آورد.

17- امر به معروف خواندنی:

کسانی که در هنگام امر به معروف سررشته ی سخن از دستشان بیرون می رود و یا در سخن گفتن به لکنت زبان افتاده و یا دست کم قدرت بیان را از دست می دهند می توانند تذکر خود را نوشته و هنگام امر و نهی از روی آن بخوانند حتی اگر تذکر دهنده نتواند نوشته خود را با خطاب مستقیم به گنهکار بخواند با خطاب به فردی دیگری که در نزد گنهکار حضور دارد و یا بدون خطاب، بصورت مطالعه برای خود قرائت کند تا او هم بشنود.

18- امر به معروف سوالی:

امر به معروف سوالی آن است که امر و نهی خود را به صورت سوالی بیان کنیم به گونه ای که انجام واجب یا ترک گناه از سوال ما معلوم گردد.

19- امر به معروف اندازی:

ترس همواره از عوامل کنترل انسان بشمار آمده است از این رو ترس از خدا، ترس از روز قیامت، ترس از بد عاقبتی، ترس از عذاب قبر، ترس از مجازات های قضایی، ترس از گرفتاری و از دست دادن منافع و اعتبارهای مختلف دنیوی و آخرتی و امثال آن ذهن انسان ها را در طول تاریخ حیات خود مشغول ساخته و از عوامل مهم تعدیل او بشمار می رود. یکی از عوامل موثر در امر و نهی دینی نیز ترساندن گنهکاران از خداوند متعال است که در قرآن نیز بطور فراوانی با عبارات مختلف: اتقوا الله، اتقوا ربکم، اتقون بکار رفته است ترس از خدا از نعمت های بزرگ الهی است که نصیب هرکس گردد به صورت معجزه آسایی او را در مسیر اعتدال قرار می دهد. اگر کسی ترس از خدا داشته باشد اهرم بزرگی در وجود اوست که می توان با تکیه برآن به امر و نهی دینی او همت گمارد و به نتیجه رسید.

20- امر به معروف استکراهی:

امربه معروف استکراهی آن است که گنهکار را از ترک واجب یا انجام حرام متنفر سازیم.

21- امر به معروف تحبیبی:

امر به معروف تحبیبی آن است که عملی را که گنهکار ترک کرده است یا ترک گناهی را که انجام می دهد محبوب او گردانیم تا با این محبوبیت نسبت به وظیفه ی خود عمل نماید.

22- امر به معروف نکوهشی:

بدون شک گناه مذموم است و گنهکار نکوهیده است اما تذکر دهنده که در موضوع هدایت اوست نباید او را سرزنش کند تا بتواند اصلاحات مورد نظر را در کاشانه ی درون و برون او پدید آورد حال اگر صمیمیت و مهربانی در اصلاح و هدایت او تأثیری نداشته باشد دلیلی بر محبت کردن به گنهکار وجود ندارد و اگر بخواهیم با او سخن بگوییم سخن معتدل خواهیم داشت که نه گرمی محبت در آن باشد و نه سردی خشونت. چنین رفتار میانه ای می تواند در برخی گنهکاران تأثیر گذار باشد اما اگر گنهکار در موقعیتی قرار دارد که جز نکوهش در او اثری ندارد باید او را امر ونهی نکوهشی کنیم و البته مراقب باشیم در مذمت او مرتکب فحش و افترا نگردیم همانگونه که مسئله فقهی آن بیان گردید.

شلاق نکوهش درد آور و سازنده است و نیازی به فحش نمی باشد و اگر نکوهش با کارشناسی لازم و بجا مورد استفاده قرار گیرد مانند نیشترشفا بخش طیب است که به بدن بیمار می زند.

23- امر به معروف مشفقانه:

امر به معروف باید با محبت و صمیمیت انجام گیرد زیرا این ویژگی ها از ارزش ها پذیرفته شده ی همه ی مردم است و هر کس با ادبیات محبت سخن بگوید سخن او مورد استقبال قرار می گیرد بویژه اگر مخاطب دلسوزی او را احساس کند از سوی دیگر چون امر ونهی به دیگران صرفاً نظر از نوع بیان آن قدری بر گنهکار سنگین دشوار است باید با عسل محبت در هم آمیزد تا از دشواری تندی آن کاسته گردد.

24- امر به معروف استظهاری:

گاهی موقعیت گنهکار به گونه ای است که به هر دلیل نمی توان او را امر ونهی کرد و نه تنها نمی پذیرد که چه بسا دشواریهایی هم برای تذکر دهند ه ایجاد کند بهترین شیوه برای افرادی که یا از سنین بالایی برخوردارند یا عناوینی دارند که با وجود آن عناوین تسلیم امر ونهی ما نمی شود و یا از مقام خاص یا اعتبار قابل توجهی برخوردارند این است که تذکر ما به آنها به شیوه امر به معروف استظهاری می باشد یعنی نظر او را درباره ی گناهی که می کند یا واجبی که به آن عمل نمی کند بطور غیر مستقیم جویا شویم.

25- امر به معروف ذوقی:

آمران به معروف باید بهترین ذوق و سلیقه خود را در شکار فرصت ها و موقعیت های مناسب بکار گیرند و فرد مورد نظر خود را هدایت کنند برخی از امر به معروف ها ابتکاری است و از ظرافت روحی و فکری تذکر دهنده سرچشمه می گیرد و چه بسا تحول چشمگیری در وجود گنهکار ایجاد کند و این چیزی است که به فرد تذکر دهنده و مخاطب او و شرایط و زمینه ها و نوع گناه بستگی دارد

26- امر به معروف طنز آمیز:

در برخی از موارد استفاده از طنز و مزاح می تواند میزان تأثیر امر و نهی دینی را افزایش داده و انجام آن را روان تر و بیان آنرا دلنشین تر سازد و گاهی تذکر تنها به همین شیوه میسر است البته باید مراقب باشیم به شخصیت کسی

اهانت نشود و طنز و شوخی ما موجه، سازنده و صالح باشد و لغو و لهو و باطل در آن راه نیابد و سخن حق خود را که ماموریت الهی برانجام آن داریم با لطافت و شوخ طبعی به گنهکار اعلام کنیم.

27- امر به معروف تکراری:

برخی از گنهکاران به خاطر استمراری که در گناه خود داشته اند و یا به سبب علاقه یا عادت که به عمل خود پیدا کرده اند با یک بار امر و نهی دینی موفق به ترک منکر یا انجام معروف نمی شوند از این رو باید نسخه ای که برای درمان آنها انتخاب می کنیم چندباری که لازم است تکرار گردد و می شود هر بار از یکی از شیوه های مناسب بهره گرفت. امر و نهی دینی به هر اندازه که لازم باشد باید تکرار شود به شرط آنکه دارای تاثیر مثبت بوده و تاثیر منفی هم برای مخاطب و تذکر دهنده نداشته باشد از این رو اگر تکرار آن لازم باشد و این تکرار از سوی یک نفر تاثیر منفی نداشته باشد باید در آمران به معروف تنوع ایجاد گردد و همانگونه که اگر لازم باشد باید شیوه ها هم متنوع شود.

28- امر به معروف اعجابی:

اظهار شگفتی از گناه گنهکار که از آن امر و نهی دینی احساس شود شیوه ی دیگر تذکر است که در بعضی از صحنه های اصلاح گرانه آمران به معروف مورد استفاده قرار می گیرد. تذکر اعجابی به خاطر تعجبی که از عمل گناه در آن ابراز می شود تاثیر گذار است این شیوه ی از تذکر می تواند بصورت مستقیم و غیر مستقیم و بدون خطاب انجام گیرد.

29- امر به معروف غیر مستقیم:

بسیاری از صحنه های امر و نهی دینی به گونه ای است که باید به صورت غیر مستقیم به این ماموریت الهی اقدام کرد و گرنه ممکن است کاری بی فایده و بلکه برای تذکر دهنده و گنهکار و فرهنگ امر به معروف زیان آور باشد و در آن صورت جایز نخواهد بود البته اینکه گفته می شود: اگر امر به معروف ضرر دارد باید ترک شود به این معنا نیست که بطور کلی ترک گردد بلکه اگر شیوه ای مضر است می توان شیوه ی دیگری را برگزید مگر اینکه امکان بکار گیری هیچ شیوه ای بدون ضرر میسر نباشد.

شیوه غیر مستقیم بدون تذکر نعمت بزرگی است که می توانیم با وجود آن بسیاری از امر و نهی های دشوار را انجام دهیم و با موفقیت از صحنه ی این جهاد بزرگ بیرون آییم.

30- امر به معروف تبشیری:

مژده و بشارت از اموری است که همه ی انسان های عالم بدون استثنا به آن علاقمندند و به آن توجه ویژه ای دارند زیرا محتوای بشارت مسرت بخش دل ها و شیرین کننده کام انسانهاست از این رو امر به معروف می تواند در مواردی که مدیریت موفق امر و نهی دینی اقتضا دارد بشارت را در تذکر خود مورد توجه قرار دهد و کام مخاطب خود را به آن شیرین کند در این صورت به یک آرامش روانی دست خواهد یافت و پذیرش او افزایش می یابد.

31- امر به معروف تهدیدی:

تهدید به از دست دادن منافع و مصالح و افتادن در دشواری ها همواره در انسان ها تاثیر گذار بوده است زیرا سود و زیان انسان چیزی نیست که بتواند به راحتی از آن بگذرد از این رو امر به معروف تهدیدی برای کسانی که امر

ونهی ساده و اندرزی و امثال آنها در آنها تاثیری ندارد گزینه ی خوبی در ارشادشان به شما رمی رود همانگونه که به مسائلی فقیه ی آن اشاره گردید.

32- امر به معروف تدریجی:

روحیه گنهکاران متفاوت است و ظرفیت آنها از مراتب مختلفی برخوردار است برخی تحمل ندارند که در یک بار بطور کامل امر به معروف شوند و چه بسا در برابر آن لجباعت کرده و آن را رد کنند اما اگر به تدریج به آنها گفته شود می توان آن را هضم کرده و بپذیرند. تشخیص این افراد و مراتب تدریجی بودن تذکر به آنها با تذکر دهنده است گاهی تدریجی بودن با سرعت انجام می گیرد و در یک بار امر و نهی دینی به پایان می رسد و گاهی زمان بیشتری می برد و طی چند بار امر و نهی کارشناسانه علمی می گردد.

33- امر به معروف امید آفرین:

اگر چه امر و نهی دینی برای ترک گناه و انجام واجب است اما می تواند ضمن محتوای خود آفرین باشد و اگر این ویژگی امید بخشی به تذکر ما افزوده گردد مخاطب با انگیزه بیشتری از آن استقبال می کند بویژه اینکه برخی گنهکاران به ناامیدی و یاس از موفقیت گرفتار آمده اند. اصولاً رعایت احکام خدا امید به خداوند، امید به زندگی، امید به آینده ی بهتر و موفقیت بیشتر و تحولات مثبتی را به همراه دارد و ما باید این مسائل را به گنهکار منتقل کنیم تا امید او در پرتو احکام خداوند بیشتر شود و به موفقیتهایی هم دست یابد.

34- امر به معروف تدبری:

امر به معروف تدبری آن است که گنهکار را به تدبیر در باره ی گناه خود وا می دارد و با این تدبیر اندیشه است که به خطای خود پی می برد. در بهره گیری از چنین شیوه ی باید سخنان حساب شده و دقیقی را که نیازمند تدبیر است خطاب به گنهکار بیان کنیم.

35- امر به معروف اندرزی:

مدیریت امر به معروف از مسائل مهمی است که تذکر دهند ه باید آنرا به خوبی اجرا کند. او باید بداند که در چه صحنه ای از صحنه های اصلاحی کدامین شیوه را بکار گیرد تا تاثیر مثبت داشته باشد. گاهی روحیه و گناه مخاطب و زمینه های موجود به گونه ای است که امر و نهی دینی بصورت پند و اندرز مطرح شود طبیعی است که با تکیه بر پند و اندرز تذکر دهیم چه اینکه مسائل فقیهی آن مطرح گردید. خدای متعال می فرماید:

با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت نما. (سوره نحل، آیه 125)

در شیوه امر و نهی اندرزی صمیمیت بیشتری بر فضای ارتباطها حاکم است و دلسوزی بیشتری از سوی تذکر دهنده ابراز می شود و گنهکار هم به خوبی آن را احساس می کند البته هر چه نفس تذکر دهنده پاکتر باشد موعظه او موثر خواهد بود.

36- امر به معروف تمجیدی:

ذکر خوبی های انسان ها حس خوب بودن را تقویت می کند و چنین حسی پرهیز از گناه و پذیرش امر و نهی دینی را آسانتر می سازد از سوی این باور را هم در گنهکار ایجاد می کند که تذکر دهنده به خوبی های او آگاه و در نزد

او از مقبولیت هایی برخوردار است چنین باوری ارتباط با مخاطب را روان تر و تاثیر سخن را در او افزایش می دهد البته نباید ستودن گنهکار به گونه ای باشد که او را تباه کند زیرا تعریف در نزد دیگران اگر با کارشناسی لازم صورت نگیرد سبب تکبر خود برتر بینی و چه بسا موضع گیری در برابر امر ونهی گردد.

از این رو تعریف و تمجید از گنهکار مانند کارد دولبه ای می ماند که باید با احتیاط کامل استفاده شود یعنی تعریف از او باید معتدل و در حد نیاز باشد و با امر ونهی او تناسب داشته باشد.

37- امر به معروف تاسفی:

امر به معروف تاسفی آن است که به ترک واجب یا انجام حرام اظهار تاسف کنیم این شیوه در برخی از موارد بسیار مفید و در مواردی تنها راه امر و نهی دینی می باشد زیرا گاهی شرایط به گونه ای است که تنها سخن ممکن یا موثر یک اظهار تاسف از گناه مخاطب است.

38- امر به معروف توقعی:

برخی از گناهکاران در موقعیتی قرار دارند که امر ونهی صریح موجب وهن آنهاست و اگر بتوان به گونه ای آنها را امر ونهی کرد که احساس اهانت نکنند لازم است همان گونه عمل شود یکی از شیوه های که نسبت به امر ونهی صریح آرامتر و محترمانه ترمی باشد امر و نهی توقعی است و امر به معروف توقعی آن است که به گونه ای داشتن و نداشتن توقع در امر ونهی دینی مطرح گردد.

39- امر به معروف حکیمانه:

حکمت عبارت از سخن صحیح و محکمی است که حق را آشکار و شبهه را زایل می کند و امر به معروف حکیمانه آن است که از چنان صحت و استحکامی برخوردار است که حق را بر گنهکار آشکار ساخته و هر گونه تردید و شبهه را از دل او پاک می گرداند.

40- امر به معروف مناظره ای:

امر به معروف مناظره ای آن است که امر به معروف و گنهکار درباره ای عمل مورد تذکر به بحث و گفتگو می پردازند. (همان)

ویژگیهای الفاظ و جملات امر ونهی دینی:

کلمات امر به معروف از جایگاه مهم و حساسی برخوردارند زیرا این کلمات پرندگانی هستند که پیام خداوند را بر بال خود می نشانند و بر بام وجود گنهکار می نشینند بنابراین شایسته است بهترین عالی ترین و شایسته ترین کلمات را برای انجام این ماموریت الهی انتخاب کنیم تا تنها تناسب پیام و صاحب پیام که خداوند متعال است حفظ گردد وقتی امر به معروف آگاه باشد که از سوی چه کسی ماموریت دارد و ماموریت او از کدامین ماموریت های عالم وجود است برای پیام خداوند و انجام ماموریت الهی و پیامبرگونه خود پاکیزه ترین، نورانی ترین و دل نشین ترین کلمات و ادبیات خود را به عرصه این ماموریت مقدس می آورد تا این پیام آسمانی به زیباترین شکل خود تجلی کند و پذیرش مخاطب را در رتبه بالاتری قرار دهد.

با توجه به اهمیتی که برای الفاظ امر ونهی دینی بیان گردید به ویژگیهای آنها می پردازیم تا با رعایت آنها درصد موفقیت امر نهی کنندگان دینی بالاتر رود.

1- شیوایی:

جمله شیوا جمله ای رسا؛ فصیح و روان است و چون تذکر به دیگران با صفت شیوایی همراه باشد نزد مخاطب دلنشین تر و تاثیر گذارتر است.

امربه معروف باید به راحتی فهمیده شود و از هرگونه پیچیدگی، نامفهومی و کلمات نامانوس و جمله بندی های ناقص و ثقیل به دور باشد به گونه ای که گنهکار با سهولت و سرعت محتوای آن را درک کند

2- صراحت:

جمله صریح، جمله ای است که از وضوح و روشنی لازم برخوردار باشد امر به معروف باید صریح بیان شود به گونه ای که گنهکار به راحتی منظور تذکر دهنده را بفهمد و دچار برداشت غلط نگردد. در پرده بیان کردن امر ونهی دینی فهم آن را دشوار کرده و گاهی سخن را چند پهلو می کند به گونه ای که برداشت های مختلفی از آن می شود؛ نتیجه چنین سخنی آن می شود که وظیفه انجام نگرفته و ارشادی صورت نپذیرفته باشد البته صراحت در محتوا غیر از صراحت در بیان است و در مجموع باید به گونه ای تذکر دهیم که مخاطب سخن و هدف ما را به خوبی بفهمد.

3- متانت:

امرونی دینی باید متین یعنی محکم و استوار باشد و ضعف و سستی در آن راه نداشته باشد وقتی کلمات ارشادی با وقار و ثبات لازم همراه باشد درصد اعتماد و پذیرش را بالایی برد.

4- جدیت:

الفاظ تذکر باید جدی و به دور از هر گونه شوخی و تسامح باشد در غیر این صورت مخاطب آنها را جدی نخواهد گرفت و امر نهی دینی صورت نخواهد پذیرفت

5- اختصار:

تذکر باید مفید و مختصر باشد و در چند کلمه گویا و شفاف امر ونهی دینی به گنهکار ابلاغ شود

6- اعتدال:

کلمات و جمله بندی های امر ونهی دینی باید از هرگونه افراط و تفریط و بزرگ و کوچک کردن گناه به دور باشد، مکروه را حرام جلوه ندهیم، معصیت کوچک را معصیت کبیره معرفی نکنیم و معصیت بزرگ را گناه کوچک نشان ندهیم و خلاصه بدی وزشتی و قبح گناه را به همان اندازه که در شرع اسلام وارد شده است بیان کنیم نه کم نه زیاد.

7- سلامت:

الفاظ و جمله های تذکر باید سالم و صالح باشد و از آفاتی چون نیش زدن، تحقیر توهین و فحش و هرگونه بدگویی دیگران برکنار باشد تا وظیفه ی دینی انجام گیرد و امر به معروف در حرکات اصلاحی خود پیروز شود امیرالمومنین (ع) فرمود:

من حسن کلامه کان النجح امامه (عیون الحکم والموعظه، ص 456)

کسی که سخنش نیکو باشد پیروزی در پیش روی اوست.

8- عطوفت:

کلمات مورد استفاده در امر ونهی دینی باید به مهربانی آراسته باشند استفاده از کلماتی نظیر برادر، خواهرم و امثال آنکه نماد عطوفت و نزدیکی با مخاطب است. امر ونهی کننده را به امر ونهی شونده نزدیک می سازند و این نزدیکی میزان پذیرش را بالاتر می بردند.

9- اکرام:

احترام به گنهکار باید در الفاظ و ادبیات امر و نهی دینی مورد توجه قرار گیرد و به تعبیر دیگر ادبیات امر به معروف باید محترمانه باشد به گونه ای که گنهکار این ویژگی را احساس نماید و زمینه پذیرش در او تقویت گردد.

لزوم امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه

همچنانکه در کلمات نورانی امام؛ آمده است رکن اساسی ترقی و تعالی یک فرهنگ، کشور و ملت، نسلهای حاضر و آینده، و یا واپسگرایی و عقب ماندگی آن، دانشگاه است. زیرا فرهنگ یک جامعه وابسته به علوم و معارفی است که در آن جامعه دارای ارزش بوده و ترسیم کننده آداب و رسوم آن جامعه است که در دانشگاه تدریس می شود. بنابراین، درمی یابیم که اگر دانشگاه از مسیر اصلی خود منحرف شود به تبع آن فرهنگ، ملت و کشور به انحراف کشیده خواهد شد. (پایگاه حوزه www.hawzah.net)

با توجه به این که دو فریضه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی و ارزشهای اسلامی حاکم بسیار مؤثر است و نقش مهم و اساسی در اصلاح جامعه داراست و اهمیت آن به قدری است که می توان از آن به عنوان یک پاسدار و حامی و نگهدارنده ارزشهای مکتبی و اسلامی نام برد. می توان به اهمیت بکارگیری آن در دانشگاه نیز اشاره کرد. از آنجایی که انحراف دانشگاه انحراف جامعه را در بردارد بنابراین باید تا جای ممکن از انحراف آن جلوگیری نمود و یکی از راه های جلوگیری از آن استفاده از دوفریضه مهم امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه میباشد. همچنین یکی از کارکردهای امر به معروف و نهی از منکر را می توان کنترل اجتماعی و نظارت اجتماعی نامید. در واقع وقتی در جامعه اسلامی، ارزشهای اسلامی حاکم است این دوفریضه را مسلماً می توان به عنوان یک عامل نظارتی و کنترل رفتار افراد مدنظر قرارداد که تمامی اقشار و گروههای اجتماعی را تحت الشعاع خود قرار می دهد. از آنجا که دانشگاه از جامعه جدا نمیشود، بنابراین این کارکرد امر به معروف و نهی از منکر می تواند در دانشگاه نیز مورد استفاده قرار گیرد و به عنوان یک عامل نظارتی و کنترلی عمل نماید. از این طریق می توان با ترویج و اشاعه معروفات، تبلیغات صحیح برای روشن کردن افکار عمومی و مردم از واقعیتها و باید ها و نبایدها و در مقابل محو و یا کاهش منکرات موجود در جامعه و دانشگاه همت گمارد.

منابع

- پایگاه حوزه (www.hawzah.net)
- ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر استان خراسان رضوی (www.kh-setadehya.ir)

- عیون الحکم والموعظه
- قرآن کریم
- مسعودی، محمد اسحاق (1374) پژوهش در امریه معروف ونهی از منکر از دیدگاه قرآن و روایات ناشر: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی

همایش ملی شهروند مسئول